

UÇAK KRİZİ SONRASI ORTADOĞU'NUN YENİ JEOPOLİTİĞİNDE İŞİD KARŞITI İTTİFAK ARAYIŞLARI

Uçak krizi sonrası bölgenin yeni jeopolitiği, İŞİD'le ortak mücadele ve Suriye'nin geleceğini inşa etmek şöyle dursun, NATO üyesi Türkiye ile Rusya arasında vekâlet savaşları meydanı görüntüsü vermektedir. Bunun yanı sıra özellikle uçak krizi sonrası dönemdeki manevralarıyla Rusya, Kerry'nin de ifade ettiği gibi, Suriye'nin geleceğinin belirlenmesinde vazgeçilmez bir konuma gelmiştir.

Emre İŞERİ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Rusya'nın öncülüğünde Türkiye'nin de dâhil olduğu 17 ülke, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Arap Birliği temsilcilerinin de katıldığı Suriye'nin geleceğine ilişkin Viyana görüşmeleri 14 Kasım'da son buldu. Her ne kadar görüşmenin sonucundaki açıklamalarda anlaşmaya varıldığı (6 ayda geçiş hükümeti, 18 ayda seçim) duyurulsa da Esad hükümetinin geleceğine yönelik belirsizlik halen devam ediyor. Amerikan Dışişleri Bakanı John Kerry'nin çok 'memnun' kaldığını belirttiği 9-10 Aralık 2015 tarihli Riyad konferansı ise Suriye'deki Esad hükümetine karşı bütüncül bir muhalefetin halen oluş(turula)madığını gözler önüne serdi. ABD öncülüğündeki, örgüt karşıtı koalisyonun varlığına rağmen, Suriye'de kalıcı barışının tesisinin öncülü olarak Irak Şam İslam Devleti'yle

(İŞİD veya Arapça DAEŞ) mücadele noktasında bile ortak bir yol haritası halen ortaya çıkmadı. Hatta Suudi Arabistan önderliğinde, bölgesel 'rakip' Şii İran'ın yanı sıra Irak ve Suriye'yi dışarıda bırakacak, Türkiye dâhil 34 Müslüman ülkenin üyeleri arasında olduğu İŞİD karşıtı 'Sünni' koalisyonun bölgede -ortak mücadele bir yana- mezhepsel saflaşmaları daha da keskinleştireceği endişeleri mevcut.

Rusya'nın, Eylül itibarıyla, Suriye hükümeti yanlısı tavrıyla krize daha fazla müdahil olmasıyla beraber, koalisyonun İŞİD'le ortak mücadele etme noktasında uzlaşmasının daha da zorlaştığı söylenebilir. Rusya'nın krize daha fazla müdahil olmasıyla birçok analist -Soğuk Savaş yıllarına referansla- Suriye'yi vekâlet savaşlarının meydanı olarak betimlemektedir. Hiç şüphesiz, Rusya'nın Bayır Bucak Türkmenlerini

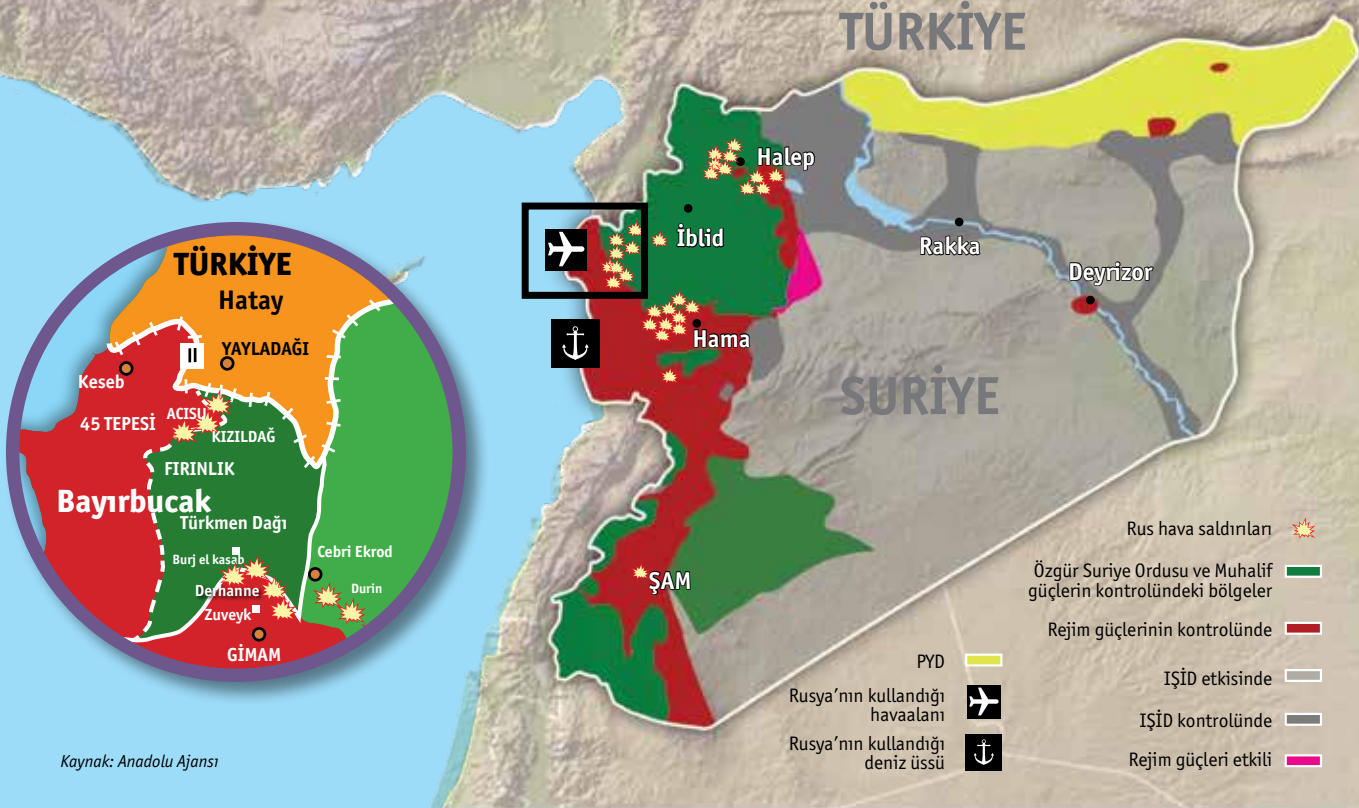
hedef alan saldırıları sonrası Türkiye'nin -hava sahası ihlali yaptığı gerekçesiyle- 24 Kasım tarihinde Rus uçağını düşürmesinin ardından NATO'nun Türkiye'nin arkasında durması, Suriye'de 'yeni soğuk savaş' iddialarını desteklemektedir. Geldiğimiz aşamada kriz sıcak çatışmaya dönüşmemiş olmakla beraber Rusya, PKK'nın Suriye kolu olan KDP/YPG'ye açık destek sağlamaya başlamıştır. Ruslar daha sonra, Ankara'nın uzun zamandır istediği uçuşa yasak güvenli bölge oluşturması ihtimalini tamamen ortadan kaldıracak bir hamle olarak, Suriye'deki -Türkiye sınırına sadece 25 km mesafedeki- Hmeimim hava üssüne S-400 uçaksavar füze sistemlerini yerleştirdi. Son olarak ise Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul yakınındaki mevcut eğitim kampına rutin uygulama çerçevesinde askeri birlik sevkiyatı yapması üzerine kriz

Suudi Arabistan önderliğinde, bölgesel 'rakip' Şii İran'ın yanı sıra Irak ve Suriye'yi dışarıda bırakacak, Türkiye dâhil 34 Müslüman ülkenin üyeleri arasında olduğu IŞİD karşıtı 'Sünni' koalisyonun bölgede -ortak mücadele bir yana- mezhepsel saflaşmaları daha da keskinleştireceği endişeleri mevcut.

yaşanmasında, Rusya'nın (Suriye hükümetine yönelik aynı pozisyona sahip İran'la beraber) Bağdat yönetimi

RUSYA'NIN SURİYE'DEKİ HAVA SALDIRILARI

- Rusya'nın Suriye'deki hava saldırıları bugüne kadar büyük ölçüde ılımlı muhalifler ve sivil yerleşimleri hedef aldı.
- Son dönemde Rus hava destekli Esad güçleri, en çok Türkmenlerin yaşadığı Bayırbucak bölgesi, İdlip ve Halep'in güneyindeki sivil yerleşimleri vuruyor.

üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Gelişmeleri bölgeden takip eden gazeteci Fehim Taştekin'in gözlemleri de Rusya'nın Irak üzerinde son dönemde giderek artan etkisine yönelik iddiaları doğrular nitelikte: "ABD'nin IŞİD ile mücadeledeki samimiyetsizliğinden dolayı Irak giderek Rusya'ya alan açıyor. ABD'nin Abadi üzerindeki muazzam baskısı olmasa Irak'ın makas değiştirmesi elde değil. Abadi'ye alttan ciddi bir baskı var; IŞİD'e karşı Rusya'yı davet et" diye... Irak artan oranda Rusya'dan askeri donanım da alıyor. Bu kayış makas açarak devam ediyor. Suriye'deki restleşmeler yüzünden Türkiye ile Rusya arasındaki artan gerilim, Irak'taki kamplaşmayı da besliyor". Bu

bilgiler ışığında, uçak krizinin ardından oluşan yeni jeopolitik ortamda genelde Suriye'nin geleceğinin inşasında, özelde ise IŞİD'le mücadelede, Rusya'nın daha da ciddiye alınması gereken bölge dışı bir aktör olduğu söylenebilir.

Bu noktada akıllara şu soru gelmektedir: Radikal İslamcı terörden çok çekmiş/çekmekte olan Rusya dâhil tüm dünya için tehdit oluşturan IŞİD'e karşı neden güçlü bir ittifak oluşturulamıyor? Bu soruya yanıt verebilmek için uluslararası siyasetteki ittifak oluşumuna ilişkin kuramsal/kavramsal yazına göz atmakta yarar var. Gerçekçilik yaklaşımıyla Stephen Walt, "İttifakların Esası" (*The Origins of Alliances*)

isimli çalışmasında 'tehdit dengesi' kavramını ortaya atmaktadır. Buna göre rasyonel aktörler olan devletler, ortak tehdit kaynağına karşı birlikte hareket ederek 'dengeleme' stratejisi benimserler. Tehdit kaynağının peşine takılma (*bandwagoning*) ise istisnadır. Walt'un çalışmasına son dönem bir katkı olarak Fotini Christina'nın 'İç Savaşlarda İttifak Oluşumu' (*Alliance Formation in Civil Wars*) isimli çalışmasına değinmek yerinde olacaktır. Christina, birçok iç savaş sırasındaki değişken ittifak oluşumlarını karşılaştırmalı biçimde analiz ederek ulaştığı araştırma sonucuna göre, savaş sonrası siyasi güç hesabı içerisindeki çatışan gruplar, ittifak tercihlerini görece güç konumlarına göre şekillendirmektedir.

Yukarıda bahsedilen 'gerçekçi' yaklaşımlar, gerçekçi model uyarınca, aktörlerin nesnel çıkarları (güç, güvenlik, vs.) ışığında müttefiklerini belirledikleri tezini işlemektedir. Hâlbuki aktörlerin öznel değerlendirmeleri de genelde dış politika, özeldense ittifak tercihlerinde, rol oynamaktadır. İttifak oluşumunda Walt'un tehdit vurgusuna katılmakla birlikte, inşacı (*constructivist*) bir yaklaşımla Michael Barnett, kimlik gibi öznel düşünsel unsurların tehdit algılamalarında, dolayısıyla ittifak tercihlerinde, belirleyici olduğunu- Arap milliyetçiliği özelindeki ampirik çalışmasıyla destekleyerek- ortaya koymuştur.

İttifak oluşumuna ilişkin bu iki farklı yaklaşımın zaafı ortaktır: Devletlerin birçok tehdit arasından öncelikli olanı neye göre sıraladığı, dolayısıyla müttefiklerini nasıl belirlediğine ilişkin mantıki açıklama sunamamak. Bir diğer ifadeyle, her ikisi de hangi şartlar altında düşünsel veya maddi tehditlerin devletlerin karar verme mekanizmasında belirleyici olacağına açıklık getirememiştir. Niteliksel yöntemle bu sorunu gidermek pek mümkün olmasa dahi iki farklı yaklaşım arasında (inşacı-gerçekçi bir yaklaşımla) köprü kurmak yerinde olacaktır: Egemen siyasi seçkinlerin araçsallaştırdığı öznel düşünsel yapılar (ulusal rol kavramsallaştırmaları, tarihsel anlatıları, coğrafi temsilleri, vs.) yönettikleri devletlerin güvenlik algılamalarını yani tehdit hiyerarşisini, dolayısıyla ittifak tercihlerini şekillendirir.

Bu ışıkta yapılacak bir analiz, Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın "Suriye'de sınırı olmayan Rusya'nın orada ne işi var?" sorusuna gerçekçi yaklaşımların ötesine giden daha kapsamlı bir yanıt verebilir. Sovyetler Birliği'nin (SB) çöküşünü yirminci yüzyılın en büyük trajedisi olarak algılayan, küresel güç hülyaları içindeki Putin Rusya'sıyla (ve devrim sonrası İran'la)

Uçak krizi sonrası bölgenin yeni jeopolitiği, IŞİD'le ortak mücadele ve Suriye'nin geleceğini inşa etmek şöyle dursun, NATO üyesi Türkiye ile Rusya arasında vekâlet savaşları meydanı görüntüsü vermektedir. Bunun yanı sıra özellikle uçak krizi sonrası dönemdeki manevralarıyla Rusya, Kerry'nin de ifade ettiği gibi, Suriye'nin geleceğinin belirlenmesinde vazgeçilmez bir konuma gelmiştir.

Suriye Baas hükümeti arasındaki -bölgede başlıca tehdit olarak algılanan Amerika/NATO karşıtı- 'güçler dengesi' sağlam ittifakı, daha anlaşılabilir olmaktadır. Uçak krizi sonrası dönemde ise Rusya'nın tutumu, IŞİD'le mücadeleden bağımsız olarak, Türkiye destekli Suriye Türkmenleri aleyhine giderek daha saldırgan bir hal almıştır. Aynı paralelde Türk siyasi karar alıcıları günümüz Türkiye'sini eski Osmanlı coğrafyasında 'düzen koyucu' ülke olarak tasavvur etmiş, Arap ayaklanmaları sonrasında ise Rusya destekli Suriye hükümetini - PKK ve bölgesel uzantıları olan PYD/YPG'yle beraber - başlıca tehdit unsuru olarak algılamışlardır. Bu bağlamda Türkiye, Suriye hükümeti karşıtı Türkmenlerin yanı sıra Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne (IKBY) bağlı peşmergelerle - hem Suriye hükümetine, hem de IŞİD terörüne karşı - müttefiklik ilişkisi geliştirmiştir.

Uçak krizi sonrası bölgenin yeni jeopolitiği, IŞİD'le ortak mücadele ve Suriye'nin geleceğini inşa etmek şöyle dursun, NATO üyesi Türkiye ile Rusya arasında vekâlet savaşları meydanı görüntüsü vermektedir. Bunun yanı sıra özellikle uçak krizi sonrası dönemdeki manevralarıyla Rusya, Kerry'nin de ifade ettiği gibi, Suriye'nin geleceğinin belirlenmesinde vazgeçilmez bir konuma gelmiştir. Bu çatışmalı ortam, 18 aylık bir süreçte Suriye'de istikrar öngören 14 Kasım tarihli Viyana uzlaşısına gölge düşürmekle kalmamakta, sayısı 4.5 milyona dayanan Suriyeli mültecilerin durumunu daha da zora sokmaktadır. ○

Doç. Dr., Yaşar Üniversitesi